

DIÀLEG I COMPLEXITAT

JOAQUIM PERRAMON

Grup d'Investigació IAFI-UB

El *Diccionari* de l'IEC defineix la dialèctica com un procés de comprensió de la realitat mitjançant la contraposició i la síntesi de contraris. Però hi ha contraris realment? Hi ha tesi i antítesi? L'any 2013 rebien el premi Nobel d'economia Eugene Fama i Robert Shiller, la tesi i la antítesi.

Una primera consideració és que els models econòmics no són estrictament teories, sinó que se cerquen supòsits rellevants i sobre aquests es construeix el model. L'anomenat *comportament racional* dependrà de les circumstàncies generals i particulars imperants. Per exemple, si un inversor pot recavar informació en profunditat d'una empresa, el que ha de fer és centrar-se a invertir a les empreses bones, i si la informació que té, encara que sigui de qualitat, és externa, millor que inverteixi en moltes empreses repartint riscos.

Això d'utilitzar el supòsit rellevant sembla força habitual. Massa sovint s'utilitzen, no ja teories, sinó tòpics. Comentant amb un amic inspector d'Hisenda de quina manera a Espanya impera la cultura de la picaresca, posàvem un exemple: es considera com a supòsit rellevant que el ciutadà es comportarà com el Lazarillo de Tormes en el passatge del raïm, i es promulguen unes normes i s'estableixen uns sistemes de control, basats en aquesta hipòtesi, sense que s'hagi comprovat si té prou base.

I a banda que els models econòmics corresponguin a determinades circumstàncies imperants, hi ha el problema de la incertesa. Si tenim una proposició *P* (o tesi) i una proposició *no P* (o antítesi), pot passar que es tinguin a la vegada indicis a favor de *P* i de *no P* i la incertesa correspondria a aquesta indecisió. Que passi això és molt habitual.

En economia hi regna la complexitat. En física l'error resultant de les equacions sol ser molt petit. En economia, en canvi, l'error ja és enorme de partida. Podem aïllar comportaments racionals i previsibles però sempre hi haurà molts altres factors que no han estat considerats i que, en un moment determinat, poden prendre més rellevància que els que haguem considerat.

El concepte de *diàleg* o *dialèctica* s'hauria de situar en aquest context de complexitat imperant perquè entenc que es tractaria d'un procés de comprensió de la realitat habitualment marcada per la incertesa i la complexitat, mitjançant la contraposició de visions alternatives de la realitat, tot ponderant la veracitat, rellevància i relativitat. La complexitat és interacció, que és el que ha de ser el diàleg: interacció.

Un cop associat el concepte *diàleg* al de *complexitat*, caldria fer alguna precisió conceptual complementària.

- El diàleg no seria discurs. El diàlegs de Plató tenen més de lliçó que de diàleg en el sentit que hem emprat.
- El diàleg no és necessàriament la contraposició d'una tesi i una antítesi. Es pot tractar de visions alternatives.
- El diàleg tampoc seria polèmica en què cada un dels interlocutors pretén imposar les seves raons sobre l'altre, l'anomenat *contrari*.
- No hi ha contraris. S'hauria de partir de l'acceptació que l'altre pot exposar unes raons que tenen la seva de raó de ser i cal fer un esforç per entendre-les.

Altres característiques com la veracitat o la raó, etc. no cal esmentar-les gaire. Són característiques associades a l'ètica. Ara bé, jo entenc l'ètica com un conjunt de precep-

tes o recomanacions versemblants que poden ser útils per assolir el benestar personal i col·lectiu en un entorn social marcat per la incertesa i la complexitat. Dialogar serveix per assolir una comprensió adaptativa de la realitat canviant a causa de la complexitat, que ens resultarà útil per assolir el benestar personal i col·lectiu. El diàleg és, doncs, un procediment ètic.

Ara bé, hi ha diàleg en economia? El diàleg té uns requisits: 1/ que els que dialoguen vulguin arribar a la raó de la cosa que es vol comprendre; 2/ l'honestat en el procés; 3/ la confiança entre els que dialoguen. Això implica que hi ha d'haver una bona relació personal entre els qui participen en el diàleg. És possible que en economia es donin aquests requisits?

Aquesta pregunta ens porta directament al debat ben actual de «cooperació versus individualisme». Són dues visions ètiques. Totes dues pretenen ser útils a l'interès general i totes dues poden ser adaptatives a la realitat complexa i canviant. Quan el cansalader d'un mercat d'un barri de Badalona veu que els seus clients valoren especialment un determinat pernil i a un determinat preu i reconverteix el seu negoci i d'aquí n'acaba fent una cadena de pernileries amb degustació, és un exemple d'adaptació a l'entorn.

El debat «cooperació versus individualisme» sorgeix amb força amb els problemes ambientals. La concepció dominant és la capitalista, la individualista i a la vista dels problemes ambientals que sorgeixen es diu que la racionalitat individualista no és completa i es reivindica l'holística, que seria una racionalitat alternativa.

Tampoc en aquest cas no crec que hi hagi tesi i antítesi. El menys dialogant potser és el capitalisme, però el capitalisme no és individualista del tot. Hi ha uns sectors que dominen el poder polític i que estan interessats en la supervivència del sistema. Ara mateix, hi ha una mobilització de recursos financers a escala global cap a projectes mediambi-

entals. La clau està en l'adaptabilitat del sistema i el diàleg és una bona fórmula, útil per assolir aquest propòsit.

Efectivament el diàleg requereix d'un propòsit de cooperació, però la cooperació no és aliena a l'economia. Per exemple, a l'article «Dialogue, ethics, economy. The application of dialogue in management», l'autor, Grzegorz Szulczewski, a part de diverses consideracions que ja hem explicat, comenta la tradició del diàleg en un context d'ètica empresarial a l'àrea de parla germànica. En els països del nord d'Europa hi trobem una consciència col·lectiva –una cultura– en què la cooperació es considera necessària.

També són exemples de voluntat de diàleg determinats fòrums de reflexió: el Club de Roma, el Cercle d'Economia o els Col·loquis de Vic... La Universitat hauria de ser un espai de diàleg.

Encara que alguns fòrums neixin o portin l'etiqueta de *Think Tank*, que d'entrada ja és un avís de la poca actitud dialogant, en economia es dona el fenomen anomenat *pactisme* en què Jaume Vicens Vives va posar molt d'èmfasi, i que consisteix en la recerca d'un acord estable entre parts oposades partint d'un interès comú, que molt sovint és econòmic.

El pactisme no està gaire lluny del diàleg, evidentment en un context i uns límits que haurien de resultar evidents. En el diccionari de la Real Academia, a la definició de *dialèctica* hi trobem una accepció que diu: «En un enfrentamiento, apelación a algún tipo de violencia. La dialéctica de las armas». Hi ha, doncs, qui no està interessat a dialogar.

El diàleg exigeix respecte més que no pas estima o amistat. Fent un paral·lelisme, en termes cristians l'evangeli diu «estima els altres», cosa que no és l'equivalent lògic a dir «no odiïs els altres». Per estimar és necessari no odiar, però no odiar no vol dir estimar. És un primer pas. Doncs el diàleg es queda també en el primer pas, el del respecte.

El resultat del diàleg, l'esperada adaptació a la complexitat, podria ser el mateix tant si el diàleg ve motivat pel respecte com si ve motivat per l'estima pel respecte, però la lògica és diferent. La recepta per al diàleg és el respecte, més ampli (o menys restrictiu) que l'estima. Aquesta afirmació és pertinent perquè, com he dit abans, es reivindica com una nova racionalitat, l'holística, que pot incloure, per exemple, la presa en consideració del coneixement religiós.

El diàleg entre religió i ciència ha estat històricament difícil. Des del meu punt de vista és possible. Es pot dialogar de tot però és necessari trencar amb la idea del blanc o negre o la tesi-antítesi. Cal introduir la incertesa i la complexitat en el pensament habitual. I, per suposat, cal desterrar afirmacions errònies de partida com dir que «els holandesos són els més alts d'Europa» en comptes de dir que «la mitjana d'alçada dels holandesos és la més gran d'Europa» o que «la picaresca regeix el comportament de tots els contribuents fiscals», perquè necessàriament condueixen a deduccions errònies que dificulten extraordinàriament l'entesa o, si més no, l'allarguen.